

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Четверик-Бурчак Аліни Григорівни «Механізми впливу емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності особистості», подане на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук зі спеціальності 19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Напрямок дослідження, обраний у даній дисертації, спрямований на вивчення "емоційного інтелекту" у контексті успішності життєдіяльності особистості є сміливим продовженням циклу робіт, що здійснюються групою вчених під керівництвом доктора психологічних наук Елеонори Львівни Носенко. Зроблений ще один крок у зменшенні розриву між емоціями і інтелектом, котрі розглядаються авторами не як сума, а як єдність, цілісність двох психологічних феноменів афекту та інтелекту на рівні свідомості.

Емоції, з одного боку, та інтелект, з другого, традиційно трактувалися як протилежні і за сутністю, і за глибинним змістом. Емоції порушують порядок речей, їх рівновагу, і виділяють, маркірують більш значимі об'єкти навколишнього середовища, а інтелект перетворює будь який хаос у певний порядок. Існує вічний рух, створений взаємодією інтелекту та емоцій, особливостями тісного взаємозв'язку когнітивних і афективних процесів, і саме ці процеси впливають на успішність життєдіяльності особистості.

Отже, актуальність роботи спричинена, по-перше, необхідністю наукової розробки проблеми емоційного інтелекту, що зумовлено внутрішньою логікою розвитку психології, яка на сучасному етапі свого розвитку звертається до вивчення комплексу психологічних феноменів, які виступають вірогідними детермінантами життєвого успіху людини. Одним з них, як правомірно підкреслює автор, можна вважати емоційний інтелект. Відносно нетривала історія його розвитку свідчить про те, що феномен став однією з найбільш широко обговорюваних проблем у психології особистості, інтерес до якого значно випереджає ступінь його наукової розробки. Не з'ясованими залишаються психологічні механізми його впливу на успішність вирішення

провідних життєвих завдань особистості, його ролі у психологічному здоров'ї людини.

По-друге, проблема, котрій присвячена дисертаційна робота Аліни Григорівни Четверик-Бурчак, є актуальною не лише у суто науковому, а й у соціальному аспекті, що спричинено підвищенням рівня стресогенності життя у сучасних нестабільних політичних та соціально-економічних умовах, зростанням нестриманості людей у проявах емоцій, що призводить до конфліктів, жорстокості, агресії у міжособистісних стосунках, сім'ї, професійній сфері, зниження рівня задоволеності собою як суб'єктом життєдіяльності тощо.

І, нарешті, по-третє, необхідність розробки означеної проблеми визвано вимогами практики, спрямованої на актуалізацію особистісних ресурсів людини, що потенційно опосередковують оптимальність її функціонування, сприяють збереженню її психологічного здоров'я.

Таким чином, актуальність проблеми дослідження механізмів впливу емоційного інтелекту як інтегральної властивості особистісної ідентичності на успішність життєдіяльності людини не викликає сумнівів.

У методологічному аспекті робота вибудована логічно й послідовно. Предметом дослідження автор обирає механізми впливу емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності людини і спрямовує теоретичну частину своєї роботи на аналіз еволюції поглядів на вирішення проблеми взаємозв'язку інтелекту та емоцій.

Автор виходить із припущення, що потенціал емоційного інтелекту впливати на життєвий успіх особистості зумовлений психологічним змістом таких компонентів емоційного інтелекту, як готовність суб'єкта мобілізувати себе на активну діяльність (внутрішньоособистісний емоційний інтелект), вміння підтримувати доброзичливі стосунки з оточуючими, запобігання виникненню конфліктів через регулювання емоційної експресивності (міжособистісний емоційний інтелект), здатність до саморегуляції (інформаційно-перероблюваний компонент) та система диспозицій.

Далі автор обґрунтовує типологію успішності життєдіяльності в залежності від рівня сформованості емоційного інтелекту, і ,спочатку теоретично, а потім і емпірично, з'ясовує механізми впливу емоційного інтелекту як інтегральної динамічної властивості особистісної ідентичності на успішність виконання людиною провідних життєвих завдань. Саме ці результати відповідають критерію новизни: розкрито механізми впливу емоційного інтелекту на *успішність виконання* провідних життєвих завдань особистості (забезпечення власного суб'єктивного благополуччя; підтримування доброзичливих стосунків із оточуючими, самореалізація та самовдосконалення); розроблено типологію успішності життєдіяльності залежно від рівня сформованості емоційного інтелекту; вперше доведено можливість оцінки емоційного інтелекту у термінах безперервності переживання людиною психічного здоров'я.

Заслуговує на увагу ретельно проведений теоретичний аналіз концептуальної бази, з одного боку, феномену емоційного інтелекту, з другого – категорії життєдіяльності особистості. Автор переконливо доводить правомірність операціоналізації успішності життєдіяльності через ефективність виконання провідних життєвих завдань людини.

Хотілось би також відзначити обґрунтованість підбору методичного інструментарію для емпіричного дослідження, використання адекватних меті дослідження математико-статистичних методів, змістовну інтерпретацію отриманих даних.

Найважливішими здобутками дисертанта вважаємо обґрунтування доцільності визначення емоційного інтелекту як динамічної підструктури, що формується на перетині особистості та здібностей та складається з чотирьох змістовних компонентів: диспозиційного, міжособистісного, внутрішньо особистісного та інформаційно-перероблювального.

В роботі розширено номенклатуру аспектів оцінювання успішності життєдіяльності людини, до яких включено показники безперервності психічного здоров'я, операціоналізовані в термінах континуальності відчуття

людиною станів задоволеності життям, ознак психологічного та соціального благополуччя.

Самостійну практичну цінність має адаптація для української етнічної реальності новітнього методичного інструментарію: «Безперервність психічного здоров'я – коротка форма» (у співавторстві з науковим керівником та за дозволом автора методики) та «Шкала соціального благополуччя» К. Кіза. Отримані результати дають підстави констатувати відповідність адаптованих варіантів опитувальників вимогам, встановленим у психометриці, за процедурами апробації та адаптації.

Досить цікавим в роботі є конкретизація механізмів впливу емоційного інтелекту на ефективність розв'язання провідних життєвих завдань: забезпечення власного благополуччя людини; успішності підтримування доброзичливих стосунків із оточуючими; ефективності самореалізації та особистісної спрямованості на самовдосконалення. Конкретним виразом яких є: налаштованість людини на активну діяльність, детермінація активності на рівні настанов, цінностей та ідеалів та її над ситуативний характер, емоційна саморегуляція, контроль емоційної експресії, підтримування балансу позитивних та негативних емоцій, зниження кількості конфліктних ситуацій у міжособистісному спілкуванні, розширення кола соціальної підтримки, розуміння та керування власними емоціями та емоціями оточуючих.

Автором визначено особливості зв'язку внутрішньособистісного, міжособистісного, інформаційного-перероблюваного компонентів емоційного інтелекту та системи його диспозицій з ефективністю життєздійснення людини.

Суттєвим досягненням автора є здійснення диференціації ієрархії вірогідності впливу емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності особистості у різних аспектах її прояву (приспосованість до життя, осмисленість життя та переживання безперервності психічного здоров'я). Зокрема автором встановлено, що домінуючим є внутрішньоособистісний компонент емоційного інтелекту (здатність розуміти та керувати власними емоціями), наступними в ієрархії виступають інформаційно-перероблювальний

компонент (здатність розуміти наслідки поведінки), розуміння емоцій оточуючих (форма прояву міжособистісного компоненту) та система диспозицій (емоційна стійкість, сумлінність, доброзичливість, екстраверсія та відкритість новому досвіду).

Особливо слід зазначити, що використання широкого комплексу надійного і валідного психодіагностичного інструментарію, кількісний та якісний аналіз емпіричних даних, репрезентативність вибірки дослідження, залучення статистичних програм (регресійного, кластерного, факторного аналізу) з подальшим їх узагальненням та систематизацією і попереднє теоретико-методологічне обґрунтування вихідних положень, забезпечили *надійність і вірогідність* результатів даного дослідження.

Основні результати роботи узагальнено у висновках, котрі засвідчують виконання поставлених завдань та мети дослідження.

В цілому аналізовану роботу можна вважати новим, цікавим, науково-практичним дослідженням. Разом з тим є ряд зауважень і побажань наступного характеру:

1. Віддаючи належне ґрунтовному теоретичному аналізу підходів до тлумачення змісту феномену емоційного інтелекту та його структури, чіткому визначенню існуючих моделей та його зв'язку з життєвим успіхом людини, звертаємо увагу на те, що стан дослідження ролі емоційного інтелекту у спричиненні успішності життєдіяльності бажано було б репрезентувати диференційовано до кожного з провідних життєвих завдань, обраних автором у якості показників ефективного життєздійснення особистості.

2. В роботі як підґрунтя до вивчення емоційного інтелекту розглянуті положення про єдність інтелекту та афекту, котре сформульоване Л.С. Виготським, та розвинене О.К. Тихомировим та його учнями. У цьому зв'язку хотілось би пригадати роботи незаслужено забутого Бориса Ігнатовича Додонова, котрий розглядав емоції як цінність і пов'язував гностичні емоції з потребою в "когнітивній гармонії", що може впливати на розуміння, розпізнавання і регуляцію емоційних станів.

3. Не зовсім зрозумілим є принцип розподілу досліджуваних на 3 групи за ступенем розвитку компонентів емоційного інтелекту. Спочатку для цього було застосовано три певних психодіагностичних інструменти, котрі діагностують деякі його показники.

У подальшому в якості підґрунтя для розподілення груп досліджуваних за формами прояву емоційного інтелекту як інтегральної ознаки особистісної ідентичності були включені показники, отримані за допомогою опитувальника «Безперервність психічного здоров'я – коротка форма» К. Кіза в адаптації Е.Л. Носенко та А.Г. Четверик-Бурчак. Виникає питання: чи ці групи охоплюють тих самих представників, чи виникли зовсім нові групи осіб?

4. Для перевірки характеру зв'язку емоційного інтелекту з *темними рисами особистості* у дослідженні було застосовано опитувальник Мак-IV Р. Крісті та Ф. Гейза в адаптації В.В. Знакова; опитувальник «Нарцисичні риси особистості» О.А. Шамшикової та Н.М. Клепникової. Хотілося б отримати більш поширену інформацію саме про ці, темні риси особистості та про специфіку їх проявів у осіб з різним ступенем розвитку компонентів емоційного інтелекту.

5. Робота, на мій погляд, переобтяжена таблицями, хоча, з іншого боку, це свідчить про ретельність еміричних пошуків автора. Після кожної кореляційної таблиці надається одна й та сама примітка про позначення рівня статистично значущих зв'язків. Це навантажує текст однотипною інформацією і збільшує його об'єм. Традиційно така примітка у схожих таблицях надається один раз з посиланням на подальше її врахування.

Таблиці з результатами факторного аналізу можна було б згрупувати і презентувати показники за факторною вагою, що дало б змогу виявити основні (більш вагомі) у кожному факторі. У роботі де не де зустрічаються повтори, стилістичні помилки.

Однак, висловлені зауваження і побажання ніяк не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Отже, дисертація Четверик-Бурчак Аліни Григорівни є самостійним завершеним дослідженням, має вагому наукову новизну, теоретичне значення й практичну цінність. Дисертацію відзначає у цілому коректний науковий стиль, логічність, чітка аргументація. Результати дисертаційного дослідження пройшли достатню апробацію: матеріали надруковані в 13 працях (6-ти статтях у спеціалізованих наукових виданнях з психологічних наук, затверджених ДАК МОН України, 2-ох статтях – у зарубіжних наукових виданнях та у 5-ти матеріалах конференцій з представництвом у зарубіжних виданнях). Надруковані автором наукові статті повністю відбивають основний зміст дисертації. Виклад змісту основних положень у дисертації та авторефераті є ідентичними.

На підставі зазначеного можна стверджувати, що дисертаційна робота на тему «Механізми впливу емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності особистості», є завершеною науковою працею, котра є вагомим внеском у психологічну теорію ресурсних можливостей особистості. За змістом і науковим рівнем ця робота відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567, що висуваються до кандидатських дисертацій, а її автор – Четверик-Бурчак Аліна Григорівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор
завідувач кафедри загальної та
диференційної психології

Південноукраїнського національного
педагогічного університету імені К.Д. Ушинського

Проректор з наукової роботи

Handwritten signature of O.P. Sannikova

Саннікова О.П.

Handwritten signature of T.I. Koicheva

Койчева Т.І.